

مقایسه تحلیلی و محتوایی اسارت‌نامه‌ها بر پایه تفاوت‌های جنسیتی (با تأکید بر سه اثر من زنده‌ام، سرباز کوچک امام، کیکاووس)

دکتر محمدرضا نصر اصفهانی^۱، هدی محمودیه^۲

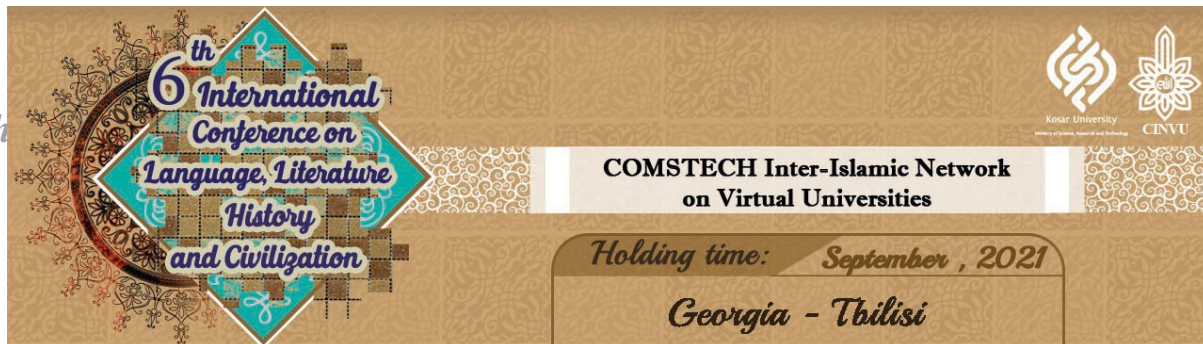
۱- دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه اصفهان

۲- نویسنده مسئول، کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی

چکیده

جنسیت پدیده‌ای اجتماعی- فرهنگی است و تفاوت‌های جنسیتی در جریان اجتماعی شدن موجب شکل‌گیری باورهای جنسیتی افراد بر مبنای شرایط اجتماعی و فرهنگی در جوامع مختلف شده و نقش‌ها و کنش‌های آن‌ها را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد. ادبیات یکی از عرصه‌های ظهور جنسیت و تأثیر آن بر جوامع و انسان‌ها است و خاطره یک گونه ادبی است که به بازنمایی تصویر زندگی فردی و اجتماعی صاحب خاطره می‌پردازد و همین ارتباط تنگاتنگ با جامعه اثر، آن را به آینه‌ای اجتماعی تبدیل کرده است. اسارت‌نامه نیز گونه‌ای از خاطرات دفاع مقدس است که به سرگذشت آزادگان جنگ تحمیلی در دست قوای بعث می‌پردازد. بنابراین می‌تواند روایت‌گر نقش‌ها و کنش‌های متفاوت در جامعه جبهه و اسارت از سوی قهرمان و دشمن بر مبنای عامل جنسیت باشد. پژوهش حاضر به شیوه توصیفی و تحلیل محتوا به مقایسه تأثیر تفاوت‌های جنسیتی و جایگاه آن در نقش‌ها و کنش‌های قهرمانان و کنش‌های دشمن در سه اثر «من زنده‌ام» اثر «معصومه آباد»، «کیکاووس» اثر «مصطفی صادقی‌پور» و «سرباز کوچک امام» خاطرات «مهدی طحانیان» به قلم «فاطمه دوست‌کامی» می‌پردازد. جنسیت مبنای عملکرد و نقش‌های متفاوت اسرا و دشمن در جامعه اسارت است. و بررسی این تفاوت‌ها گامی در شناخت جامعه اسارت بر مبنای جنسیت متفاوت در قالب اسارت‌نامه‌ها است.

واژه‌های کلیدی: اسارت‌نامه، جنسیت، اجتماع

مقدمه

جامعه و ادبیات رابطه‌ای متقابل و دوسویه دارند. «جنسیت^۱» یک پدیده اجتماعی- فرهنگی است که در ادبیات و متون گوناگون ظهور و بروز می‌یابد. هر اثری که نگاشته می‌شود حاصل قلم نگارنده‌ایست که نمی‌تواند از تأثرات جامعه دور بماند و هر اثری می‌تواند بازتاب تحولات اجتماعی، باورها، باورها، باورها و نیایدهای اجتماعی و... باشد. در میان انواع آثار، خاطره از اهمیت خاصی برخوردار است. در حقیقت خاطره آیینۀ زندگی نویسنده و جامعه اوست؛ چرا که در کتب خاطره تلاش فرد، به تصویر کشیدن پرده‌ای از زندگی خود و تجربه‌های فردی و اجتماعی در دل جامعه در برهه‌ای از تاریخ است. بنابراین تحلیل محتوا و بررسی ساختار آن، دروازه شناخت آن جامعه از جهات گوناگون است. «به مدد خاطرات می‌توان آداب، رسوم، فرهنگ و شرایط و موقعیت اجتماعی جامعه را مطالعه کرد» (سنگری، ۱۳۸۹: ۱۳۶).

اسارت‌نامه یکی از انواع خاطرات دفاع مقدس است که به بیان خاطرات دوران اسارت آزادگان جنگ تحمیلی می‌پردازد و نمایشگر جامعه‌ای خاص در برهه‌ای حساس از زندگی قهرمانان ملی - مذهبی است. و از این منظر خاص و بی‌بدیل است. این آثار از نظر محتوا به دو دسته کلی تقسیم می‌شوند:

۱) آثاری که تنها به بیان خاطرات دوران جبهه و اسارت آزاده می‌پردازد.

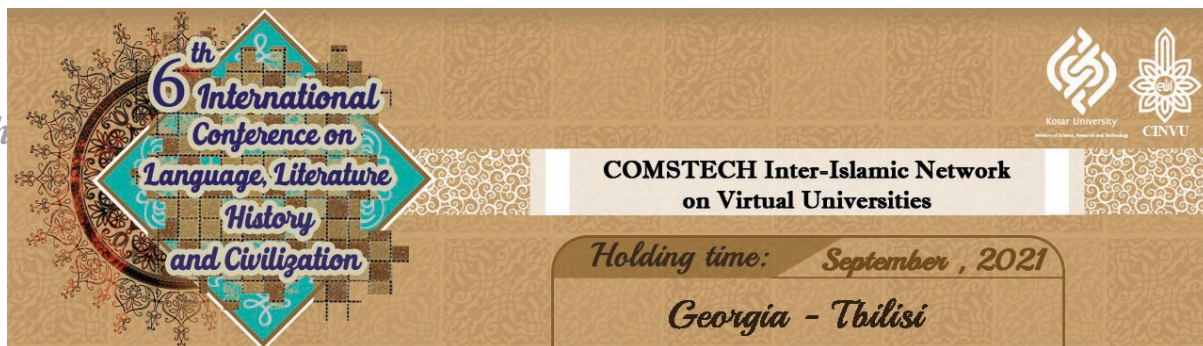
۲) آثاری که منحصر به خاطرات اسارت نیست و بخش‌های مختلفی از زندگی آزاده را در برمی‌گیرد. این نوع خاطرات معمولاً از دوران کودکی صاحب خاطره شروع شده و خاطراتی را از بخش‌های مختلف زندگی فرد بیان می‌کند اما بخش اصلی این آثار به بیان خاطرات جبهه و دوران اسارت اختصاص یافته است.

عامل جنسیت به عنوان یک پدیده اجتماعی محتوای این آثار را تحت الشعاع قرار داده و می‌توان بر مبنای تفاوت‌های جنسیتی به بررسی و تحلیل جامعه جبهه و اسارت و نحوه عملکرد افراد بر مبنای باورهای جنسیتی پرداخت.

پژوهش حاضر بر آن است تا با روش توصیفی و تحلیل محتوا به بررسی فضای جنسیتی در نقش‌ها و کنش‌های قهرمانان و کنش‌های دشمن پرداخته و براساس تفاوت‌های جنسیتی و تأثیر آن بر جامعه آثار مورد بحث، به تقسیم‌بندی آن‌ها بپردازد.

جنسیت عاملی مهم در شناخت بهتر جامعه و روابط اجتماعی و اساس و بنیان بسیاری از مناسبت‌ها و عملکردهای اجتماعی است. بررسی آثار بر مبنای عامل جنسیت این امکان را فراهم می‌کند که جامعه مولد اثر از منظر جنسیت و باورهای جنسیتی که بر مبنای آن شکل گرفته است، بهتر شناخته شود و تأثیر آن بر تحولات و مناسبات اجتماعی و زندگی فردی مورد بررسی قرار گیرد. بررسی اسارت‌نامه با تفکیک فضای جنسیتی نیز می‌تواند چشم‌انداز صحیحی از دوران اسارت به تفکیک جنسیت در برابر خواننده قرار دهد. بنابراین این بخش از تاریخ جنگ از ابهام خارج شده و ساخت اجتماعی آن به وضوح از زوایای گوناگون رخ می‌نماید. «جنسیت به افراد، روابط اجتماعی و نهادها شکل و معنا

¹Gender

می دهد. بدون جنسیت نمی توانیم دنیای اجتماعی را به طور کامل درک کنیم؛ اما عکس این قضیه هم درست است زیرا ما نمی توانیم جنسیت را بدون شناخت جهان اجتماعی درک کنیم» (سفیری و ایمانیان، ۱۳۹۲: ۲۳). بنابراین ابتدا هریک از آثار معرفی شده، سپس مقایسه می شوند.

پیشینه تحقیق

آثار پژوهشی تاکنون در باره جنسیت و جایگاه آن در ادبیات نگاشته شده که برخی از آن ها عبارتند از: ۱- مقصودی (۱۳۸۳) در مقاله ای با عنوان «نقش زن در داستان کودکان» به بررسی نقش و پایگاه اجتماعی زن در مقایسه با نقش و پایگاه اجتماعی مرد در کتاب های داستان کودکان پرداخته و نقش ها را در چهار دسته فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی مورد بررسی قرار داده است.

۲- ولی زاده (۱۳۸۷) در مقاله ای با عنوان «جنسیت در آثار رمان نویسان زن ایرانی» به بررسی بازنمایی چگونگی جنسیت در آثار رمان نویسان زن ایرانی پرداخته؛ وی ابتدا رمان ها را در سه دسته: عامه پسند، متعالی و بینابین تقسیم کرده سپس از هر دسته دو نمونه برگزیده و به بررسی آن ها پرداخته است.

۳- پورگیو و ذکاوت (۱۳۸۳) در مقاله ای به بررسی نقش های جنسیتی در داستان خاله سوسکه پرداخته و نتیجه گرفته که این داستان حاصل تفکرات یک جامعه مرد سالار است.

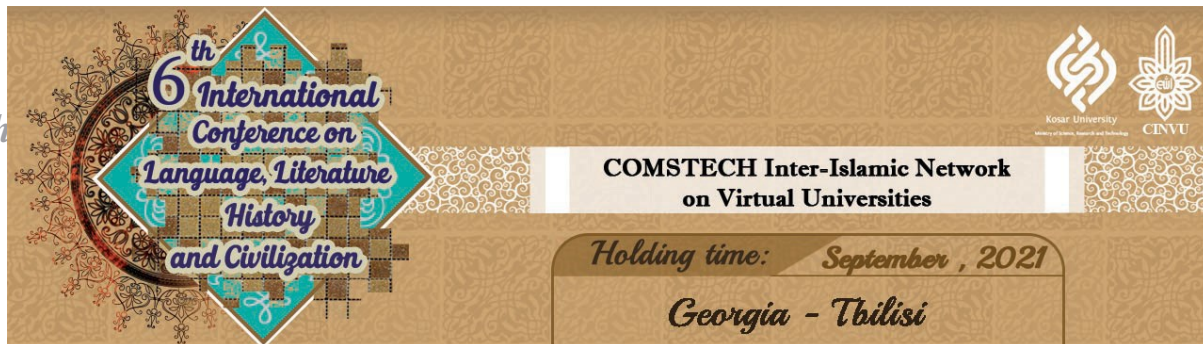
۴- اسلام و دیگران (۱۳۹۲) در مقاله ای با عنوان «تحلیل جامعه شناختی جنسیت در داستان نامه هایی به آقا غوله» به بررسی و تحلیل کنش متقابل و واکنش های زبانی و رفتاری شخصیت ها از منظر جامعه پذیری جنسیتی در داستان نامه هایی به آقا غوله می پردازد.

۵- قلمز (۱۳۹۴) در کتابی با عنوان «جنسیت در رمان فارسی» به بررسی رمان های کودک و نوجوان بر مبنای نظریه جنسیت و نوع ادبی از دیدگاه جان استیونز پرداخته است. وی ابتدا به تحلیل نظریه استیونز و سپس به بررسی هفت رمان بر مبنای این نظریه پرداخته است.

جنس^۲ و جنسیت

بررسی مباحث مربوط به جنسیت مستلزم شناخت رابطه «جنس» و جنسیت و تفاوت آن دو است. جنس و جنسیت دو مقوله متفاوت هستند. جنس جنبه بیولوژیکی دارد و وقتی از جنس افراد صحبت می کنیم تنها به مفهوم زن و مرد بودن و تفاوت های بیولوژیکی آن ها می پردازیم. اما وقتی درباره جنسیت صحبت می کنیم؛ دیگر بحث تفاوت های زیست شناختی مطرح نیست بلکه درباره تفاوت های اجتماعی- فرهنگی صحبت می کنیم که فراتر از مبحث زیستی است. پس اگرچه زن یا مرد بودن مفهومی زیستی است اما زنانه و مردانه زیستن و نوشتن مفهومی اجتماعی- فرهنگی است. پژوهشگران در این زمینه تعریف های متعددی ارائه کرده اند که مؤید همین مطلب است. گرت (۱۳۸۰) آن را اینگونه تعریف می کند:

² Sex

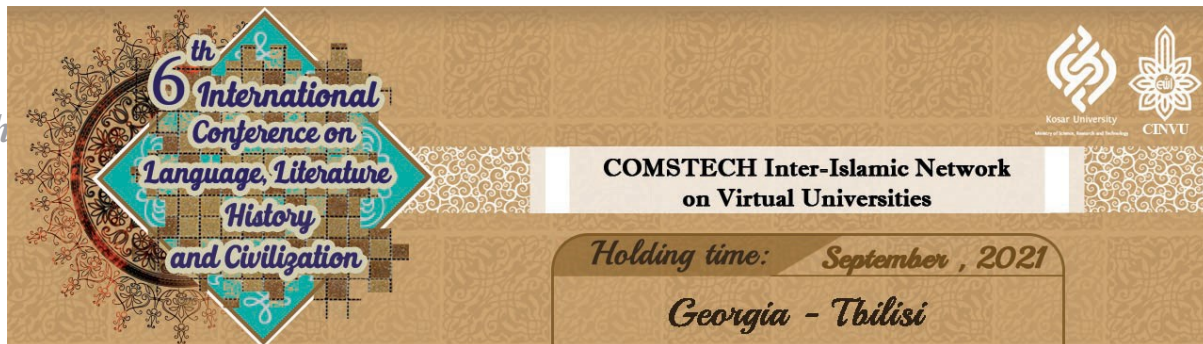
«اصطلاح جنس بر تفاوت های بیولوژیک بین زن و مرد دلالت دارد، حال آن که جنسیت ناظر بر ویژگی های شخصی و روانی است که جامعه آن را تعیین می کند و با مرد یا زن بودن و به اصطلاح زنانگی و مردانگی همراه است. جنس و جنسیت پیوندی آشکار دارند، اما ماهیت دقیق این پیوند موضوع بحث های فراوان میان جامعه شناسان و دیگران است.»
 «اگر منظور از جنس به لحاظ اسمی، تمایز زیستی مذکر و مؤنث باشد؛ جنسیت اما از نگره تربیتی متضمن رفتارها، انتظارات و گرایش های اجتماعی معطوف به مردان و زنان است. به عبارت دیگر از بعد اجتماعی هر چند جنس، مقوله ای وجودی است؛ اما جنسیت مقوله ای معرفتی است» (محمدی اصل، ۱۳۸۹: صص ۱۱-۱۲).

«جنس نشان دهنده مرد یا زن بودن است و جنسیت مردانگی یا زنانگی را نشان می دهد.» (هولمز، ۱۳۸۹: ۱۸).
 «تفاوت زن و مرد هم در نوع رفتار آنهاست که به عامل زیست شناسی مربوط می شود و هم در نگرش و عملکرد آنها که بیشتر به عامل فرهنگی مربوط می شود» (کراچی، ۱۳۹۴: ۲۲۸)

این تفاوت به معنای جدایی و افتراق دو مفهوم ذکر شده نیست و نمی توان حوزه تفاوت های جنسی را از مسایل اجتماعی جدا نموده بین آنها دیوار کشید. در حقیقت ارتباط و پیوندی آشکار میان جنس و جنسیت برقرار است و پژوهشگران درباره چگونگی این پیوند نظرات بسیاری ارایه کرده اند اما آنچه مشهود است این است که جنس اساس و شالوده جنسیت است و تفاوت های جنسی در هر جامعه، زیربنای تفاوت های اجتماعی- فرهنگی در باورها و رفتارهای دو جنس است که اصطلاحاً «تفاوت جنسیتی» نامیده می شود.

«اگر بخواهیم بین جنس به عنوان یک خصلت زیستی و جنسیت به عنوان یک ویژگی اجتماعی، تفاوت قایل شویم، با محدودیت های زیادی روبه رو خواهیم بود. چرا که در موضوع جنسیت باز هم مسأله جنس و ویژگی های زیستی انسان مبنای اصلی را تشکیل می دهد.» (هولمز، ۱۳۸۱: ۴۴). جنسیت پدیده ای پویا است و جنبه های مختلف زندگی و ذهن انسان را تحت الشعاع قرار داده است. بنابراین از نظر گاه های گوناگون قابل بررسی است و نمی توان تحقیق درباره آن را به یک حوزه خاص در علم جامعه شناسی محدود کرده و نگاهی تک بعدی به آن داشت. علوم مختلفی چون: روان شناسی، جامعه شناسی، بیولوژی و زبان شناسی به تحلیل و توصیف مفاهیم مربوط به جنسیت می پردازد و چشم انداز این علوم نیز لزوماً یکسان و هماهنگ نیست. البته این امر به معنای جدایی این تحقیقات از یکدیگر نیست؛ چرا که شاخه های مختلف علوم ارتباطی تنگاتنگ و عمیق دارند و پژوهشگران هر علم از نتایج تحقیقات محققان علوم دیگر بهره می گیرند.

جامعه از مهم ترین عوامل شکل گیری و تداوم تفاوت های جنسیتی است. جنسیت و جامعه رابطه ای متقابل دارند؛ بر هم اثر گذاشته و از هم تأثیر می پذیرند. جامعه در شناخت جنسیت در تمام شاخه های علوم، نقشی کلیدی دارد و بدون در نظر گرفتن آن نمی توان به این پدیده پرداخت. افراد در جوامع مختلف بر مبنای ارزش های موجود در جامعه خود و

در روند «جامعه‌پذیری»^۳ بایدها و نبایدهای اجتماعی را می‌آموزند. در حقیقت جامعه‌پذیری روند آشنا شدن و پذیرش بایدها و نبایدهای اجتماعی است که از جامعه‌ای به جامعه دیگر متفاوت است. «جامعه‌پذیری به فرآیندی اطلاق می‌شود مردم از طریق آن فرهنگ، نقش‌ها و هنجارهای موجود در یک جامعه را به منظور به‌کارگیری آن‌ها در زندگی می‌آموزند.» (Hoy, 2008: نقل در گروسی، ۱۳۹۵: ۵۶). نکته‌حایز اهمیت این است که زنان و مردان جامعه‌پذیری یکسانی ندارند و روند متفاوتی را در جریان اجتماعی شدن طی می‌کنند. بنابراین جنسیت نیز در روند «جامعه‌پذیری جنسیتی»^۴ باورها و عملکرد افراد جامعه را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد. جامعه‌پذیری جنسیتی یکی از زیرمجموعه‌های فرآیند جامعه‌پذیری است که به واسطه آن هر مرد یا زن می‌آموزد به‌عنوان یک زن یا مرد چه نقشی را باید در جامعه ایفا کند. زنانه یا مردانه زیستن چه ویژگی‌هایی دارد. «جامعه‌پذیری، فرآیندی است که به واسطه آن مردم جنسیتی می‌شوند. آن‌ها درمی‌یابند که به سبب مرد یا زن بودن چه انتظاراتی از آن‌ها می‌رود و یاد می‌گیرند که این ویژگی‌ها را بروز دهند» (سفیری و ایمانیان، ۱۳۹۲: ۵۷). بنابراین جامعه‌پذیری فرآیندی دو طرفه است که در یک سوی آن فرد و در سوی دیگر جامعه و عوامل جامعه‌پذیری هم چون نهادها و هنجارهای اجتماعی حضور دارند (همان). عوامل گوناگونی در جامعه‌پذیری جنسیتی اثر دارند: خانواده، مناسبات اجتماعی و کنش متقابل افراد، مراکز آموزشی، نهادهای اجتماعی و کتب و آثار ادبی از جمله این عوامل هستند. (گروسی، ۱۳۹۵: ۵۹ و ۵۸). نکته‌حایز اهمیت این است که آثار ادبی در جامعه‌پذیری جنسیتی تأثیر بسزایی دارند و مقایسه و تحلیل آن‌ها نشان‌دهنده نحوه جامعه‌پذیری و تغییرات و تحولات جامعه‌پذیری جنسیتی است. «عامل جنسیت هم چون عامل ایدئولوژیکی و طرزنگرش و یا پیش‌اشخاص (نویسندگان) و صاحبان افکار پنهان در آن سوی متون از عوامل مؤثر در تولید و درک متون هستند» (ذاکری و محمدابراهیمی، ۱۳۸۹: ۳۶).

نقش^۵ و کنش^۶

قلزم (۱۳۹۴) در کتاب «جنسیت در رمان فارسی» چند رمان نوجوان برگزیده دهه هشتاد را بر مبنای نظریه «جان استیونز»^۷ بررسی کرده و در تحلیل‌های خود به کنش‌های شخصیت‌های آثار و نقش‌های جنسیتی آن‌ها پرداخته است. بر مبنای این تقسیم‌بندی و برداشت او از نظریه استیونز، می‌توان به بررسی نقش و کنش شخصیت‌ها در متون گوناگون از منظر جنسیت پرداخت و این امر در خاطرات نیز میسر است و نگاه دقیق‌تری نسبت به جامعه ایجاد می‌کند؛ زیرا خاطره برشی واقعی از جامعه و آیین آن است. و نقش و کنش نیز دو مفهوم اجتماعی است. عضدانلو (۱۳۸۴) نقش را اینگونه تعریف می‌کند: «نقش مجموعه‌ای از حقوق و وظایف تعریف شده از سوی فرهنگ جامعه و همچنین انتظاراتی است که

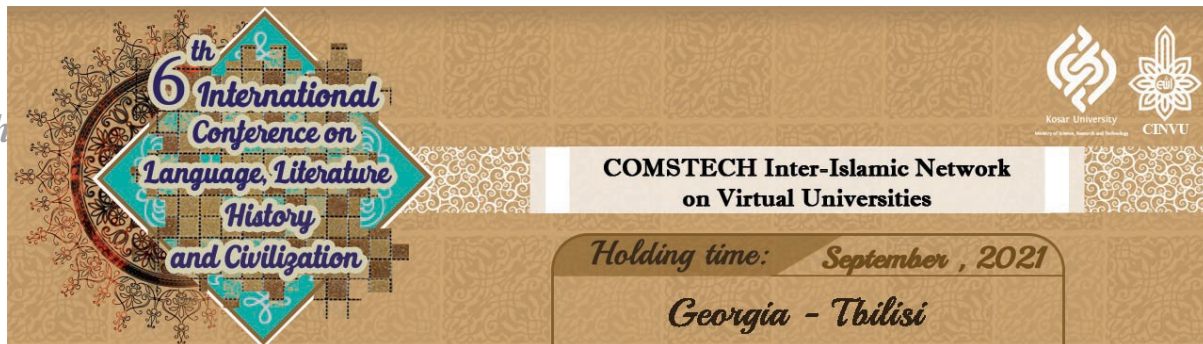
^۳ Sociability

^۴ Gender Sociability

^۵ Role

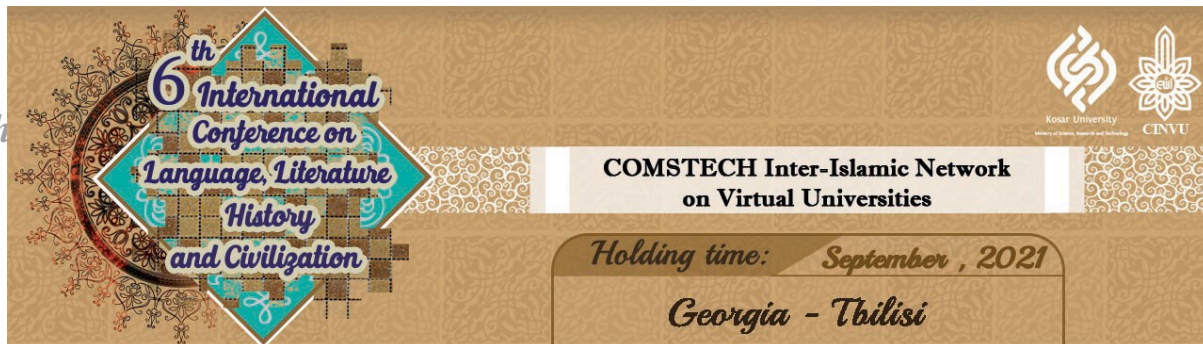
^۶ Action

^۷ John Stephens

به یک پایگاه در سیستم اجتماعی پیوند خورده است» کوئن (۱۳۸۷) نیز معتقد است که نقش عبارت است از: «رفتار مورد انتظار از کسانی که پایگاه معینی را اشغال کرده‌اند.» هر فرد در اجتماع و در روند جامعه‌پذیری با نقش‌های اجتماعی آشنا شده و به ایفای آن‌ها می‌پردازد. عوامل مختلفی در انتخاب نقش‌های هر فرد در جوامع مختلف دخیل هستند. و فرد از کودکی و در تعامل با جامعه، خانواده، آموزش‌های رسمی و.... آن‌ها را شناخته و اجتماعی می‌شود. یکی از این عوامل، جنسیت است. «در میان عواملی که تعیین‌کننده پایگاه و نقش هستند، سن، جنسیت، مقام فرد در نظام خانوادگی و در نظام اقتصادی مهم‌تر از همه می‌باشد.» (روسک و وارن، ۱۳۶۹: ۳۱). تفاوت‌های جنسیتی منجر به درک متفاوتی از نقش‌های متناسب برای برای زنان و مردان در افراد هر جامعه می‌شود و در روند جامعه‌پذیری جنسیتی بر مبنای همین تفاوت‌ها، «نقش‌های جنسیتی» ساخته می‌شوند. «نقش جنسیتی اهداف و اعمالی است که فرهنگ به عهده هر کدام از جنس‌های می‌گذارد» (نرسیسیانس، ۱۳۸۳: ۶۰). نقش‌های جنسیتی می‌تواند از جامعه‌ای به جامعه دیگر و از فرهنگی به فرهنگ دیگر متفاوت باشد. باورهای جنسیتی در جوامع مختلف متفاوت است و ممکن است نقشی که در یک جامعه مردانه به‌شمار می‌آید در شرایط اجتماعی متفاوت و در جامعه دیگری زنانه نیز محسوب شود. این جامعه‌پذیری جنسیتی است که به افراد می‌آموزد متناسب با فرهنگ جامعه، چه نقشی را برعهده بگیرند «تعیین نقش‌های جنسیتی از طریق فرآیند جامعه‌پذیری جنسیتی رخ می‌دهد» (گروسی، ۱۳۹۵: ۵۵). بنابراین شناخت نقش‌های جنسیتی در هر اثر مستلزم شناخت جامعه اثر و هنجارها و باورهای جنسیتی و فرهنگ حاکم بر آن جامعه است. «برای یافتن نقش‌های جنسیتی در یک متن، منتقد باید به فرهنگ و ایدئولوژی نویسنده و هنجارهای اجتماعی او توجه لازم داشته باشد.» (قلزم، ۱۳۹۴: ۳۹).

تفاوت‌های جنسیتی گذشته از نقش بر نحوه عملکرد و رفتار افراد جامعه نیز تأثیر می‌گذارد و موجب شکل‌گیری «کنش‌های جنسیتی» می‌شود. منظور از کنش، نحوه عملکرد و شیوه رفتار افراد است که در جامعه و در جریان جامعه‌پذیری شکل می‌گیرد و گاه در مواجهه با شرایط متفاوت تغییر می‌یابد. «کنش‌های همه ما از ویژگی‌های ساختی جوامع که در آن پرورش یافته‌ایم و زندگی می‌کنیم تأثیر می‌پذیرند، در عین حال ما آن ویژگی‌های ساختی را در کنش‌هایمان دوباره می‌آفرینیم (و تا حدی نیز تغییر می‌دهیم)» (گیدنز، ۱۳۷۶: ۲۲). کنش‌های جنسیتی در جریان جامعه‌پذیری جنسیتی و بر مبنای شرایط اجتماعی شکل می‌گیرد. در هر جامعه و بر مبنای فرهنگ آن، از زنان و مردان، کنش‌های متفاوتی مورد انتظار است. «جنسیت مشمول رفتارها، نقش‌ها، کنش‌ها و اندیشه‌های اجتماعی است که فرهنگ حاکم در هر جامعه به عهده دو جنس زن و مرد می‌گذارد.» (نرسیسیانس، ۱۳۸۳: ۹). گاه زنان و مردان در نقش‌های یکسان، کنش‌های متفاوتی دارند که حاصل تفاوت‌های جنسیتی است. بنابراین فرهنگ جنسیتی می‌تواند چهارچوب عملکرد انسان‌ها را تغییر دهد و آن‌ها را وادار کند در قالب نقش و جایگاه یکسان به کنش‌های جنسیتی متفاوت بپردازند و یا از سوی دیگران با کنش‌های متفاوتی روبه‌رو شوند.

معرفی آثار

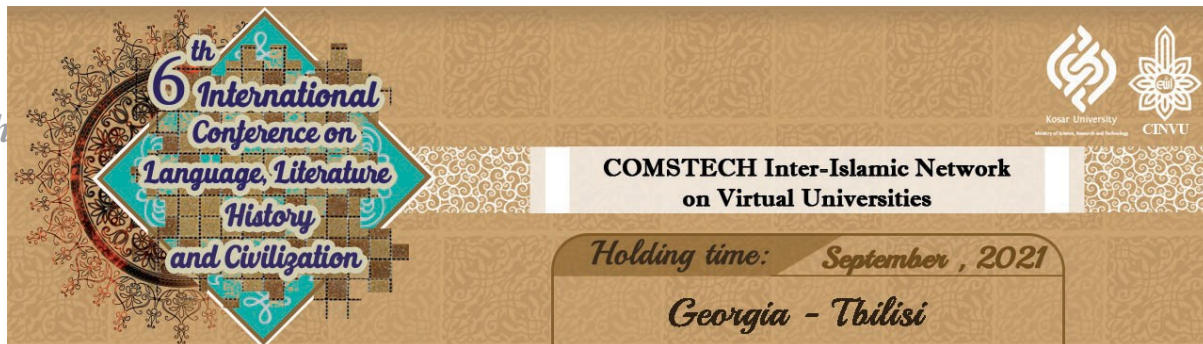
سه اثر من زنده‌ام، سرباز کوچک امام و کیکاووس در بردارنده‌ی خاطرات زندگی و دوران اسارت سه تن از اسرای دوران دفاع مقدس است. این خاطرات بر مبنای ارایه‌ی تصویری همه‌جانبه از دوران اسارت، سختی‌ها و کمبودهای آن، مبارزه‌ها، فعالیت‌ها و ابتکارات اسرا شکل گرفته است. هر سه اثر با ذکر خاطرات کودکی و خانوادگی شروع می‌شود اما بخش اصلی آن‌ها به خاطرات جنگ و اسارت اختصاص یافته است. در کتاب کیکاووس روند داستانی بسیار کمرنگ است اما دو اثر دیگر به ویژه کتاب من زنده‌ام، به روایت داستانی نزدیک می‌شود. آباد با توصیف‌های دقیق از محیط زندگی، ارتباط خانوادگی و روابط اجتماعی افراد و روایت‌های زنجیروار و داستانی از خاطرات، فضای جامعه را پیش چشم خواننده مجسم می‌کند و همین امر به درک دقیق‌تری از فضا و تحولات جنسیتی جامعه اثر نسبت به دو اثر دیگر منجر می‌شود.

تحلیل و مقایسه آثار

سه اثر مورد بررسی در زمره‌ی خاطراتی است که به دوران جبهه و اسارت صاحب‌خاطره محدود نشده و به سبب پرداختن به خاطرات زندگی قهرمان از دوران کودکی، نمایانگر جامعه و محیط اجتماعی - فرهنگی است که قهرمانان در آن رشد کرده و اجتماعی شده‌اند؛ بنابراین می‌توان به بررسی و مقایسه تأثیر تفاوت‌ها و باورهای جنسیتی بر اجتماع و زندگی قهرمانان هر سه اثر در دوران کودکی و قبل از شروع انقلاب و جنگ، دوران انقلاب، دوران جنگ و اسارت در دو حوزه نقش و کنش جنسیتی پرداخت.

نقش جنسیتی

بررسی محتوای من زنده‌ام به خوبی نشان می‌دهد در محیط زندگی آباد، نقش همسری و مادری برای یک زن تثبیت شده است. مادر حلقه اتصال خانواده و عضو همیشه حاضر در منزل است و نبود او نشان از وقوع حادثه‌ای است که نظم روزانه را به هم زده است. پدر نقش فعال و پویایی است که در خارج از خانه کار می‌کند و به عنوان نان‌آور پذیرفته شده است. در غیبت پدر و بیماری او پسرهای خانواده جای او را پر کرده و مسئولیت نان‌آوری را برعهده می‌گیرند. این نقش برای مرد تثبیت شده است. این نکته در دو اثر دیگر نیز دیده شده و در آن‌ها نیز خانه‌داری و مادری نقش تثبیت شده‌ی یک زن است و پدر نان‌آور خانواده است. افزون بر این دو نقش اصلی، نقش‌های زنانه دیگری مانند: مایی، بنداندازی و خیاطی که به فراخور نیاز جامعه زنانه تعریف شده‌اند، در کنار نقش همسری و مادری و همسو با آن‌ها دیده می‌شود.

در کنار آن‌ها نقش‌های مردانه‌ای همچون: بقالی، بنایی، جوشکاری، رنگ‌کاری و... به منظور تأمین معاش خانواده برای مردان تعریف شده است.

«وقتی رسیدیم در خانه نبود. رفتیم داخل خانه، دیدیم داخل هم کسی نیست. حتی مادرم که عضو ثابت خانه بود، هم حضور نداشت. داداش حمید را که هنوز شیرخوار بود سپرده بودند به خاله توران» (آباد، ۱۳۹۳: ۳۸). زنان در نقش دایه و خاله‌های بچه‌های یکدیگر در وقت نیاز عمل کرده و حامی و مراقب همیشگی کودکان هستند. در اثر سرباز کوچک امام نیز وقتی طحانیان از غذایی که پدر بزرگش تهیه کرده صحبت می‌کنند، در توضیح آن بیان کرده که مادر بزرگش مریض و زمین گیر شده و این نشانه پذیرش و تثبیت نقش خانه‌داری برای زن است. نقش‌ها و عملکردهای سخت و پرهیاهو برای پسران تثبیت شده است: برادران آباد کشتی می‌گیرند و او داور است. در بازی فوتبال نیز وی دروازه بان است که همیشه با ارفاق آن‌ها روبه‌رو است. مقابله با پسران و تلاش برای اینکه در برابر آن‌ها احساس ضعف نکند نیز در بازی‌های کودکان دیده می‌شود که حاکی از تقابل‌های همیشگی پسر بچه‌ها و دختر بچه‌ها است و حاصل جامعه پذیری جنسیتی است که پسرها خود را قوی تر دانسته و دخترها را ناتوان فرض کرده‌اند. و در حقیقت ضعف جسمانی برای یک دختر بچه در برابر پسران به عنوان امری بدیهی پذیرفته شده است.

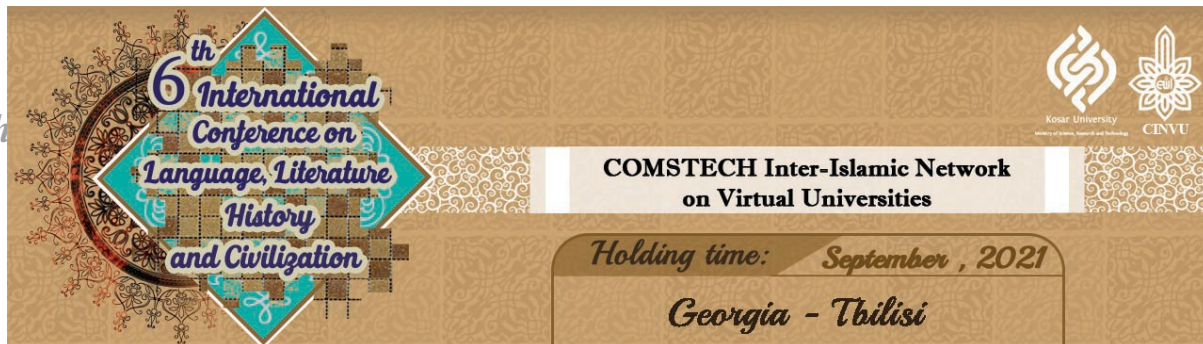
«توی همین صداها و بازی‌ها، صدای پسرها می‌آمد که می‌گفتند "پسرا شیرن مثل شم شیرن، دخترها مو شن مثل خر گوشن" هیچ چیز نمی‌توانست بیشتر از این به من زور و قدرت بدهد. با سرعت شروع کردم به دویدن، آب تندو به آن بزرگی برایم کوچک شده بود اما هرچه نزدیک تر می‌شدم بزرگ و بزرگ تر می‌شد. پا های کودکانه‌ام قدرت پریدن نداشتند اما برای اینکه به صفر سیاه و جعفر دماغ که دخترها را مسخره می‌کردند ثابت کنم می‌تونم، به جای پریدن به پرواز درآمدم» (آباد، ۱۳۹۳: ۳۱).

بررسی محتوای من زنده‌ام نشان‌دهنده دو جریان موازی در باره جایگاه و نقش یک زن شایسته است. اصول غرب‌گرایی دوره پهلوی در کنار باورهای مذهبی دو معیار متفاوت را برای شناخت یک زن به عنوان زن شایسته معرفی می‌کند. حضور آباد در کلاس آرایشگری و برخورد شدید خانواده و توصیف فضای آرایشگاه و سپس حضور او در کلاس خیاطی و ارتباط با مسجد و ورود به دنیای مبارزات و مباحثات فکری نشان‌دهنده این تقابل برای شناخت یک دختر شایسته از منظر دو دیدگاه متفاوت است. تقابل فکری آباد و دوستش زری که به کلاس آرایشگری می‌رود به خوبی این مسأله را روشن می‌کند.

«تفاوت‌هایی که در روحیه و خلق و رفتار من و زری ایجاد شده بود حاصل تفاوت دو محیطی بود که در آن حضور پیدا کرده بودیم. این محیط جدید بود که مرا به فکر واداشته بود و زری را به وادی چشم و ابرو و مد و دختر شایسته کشانده بود» (همان، ۶۱).

«چند تا بچه‌ها به حمایت و جانب‌داری از حجاب و دختران محجبه، دستمال گردن‌شان را روی سر گذاشته بودند» (همان، ۸۱).

«چیزی در من پیدا شده بود که زری اصلاً با آن آشنا نبود. زری مدام از خط چشم‌های بادامی و فندق‌ی و لب‌های غنچه‌ای و قیطانی و..... و اینکه چه طوری دختر شایسته شویم صحبت می‌کرد. و من می‌خواستم از چیزهایی که او نمی‌بیند اما وجود دارد صحبت کنم. از نظر فکری من و زری کم‌کم در حال دور شدن از هم بودیم» (همان، ۶۱).

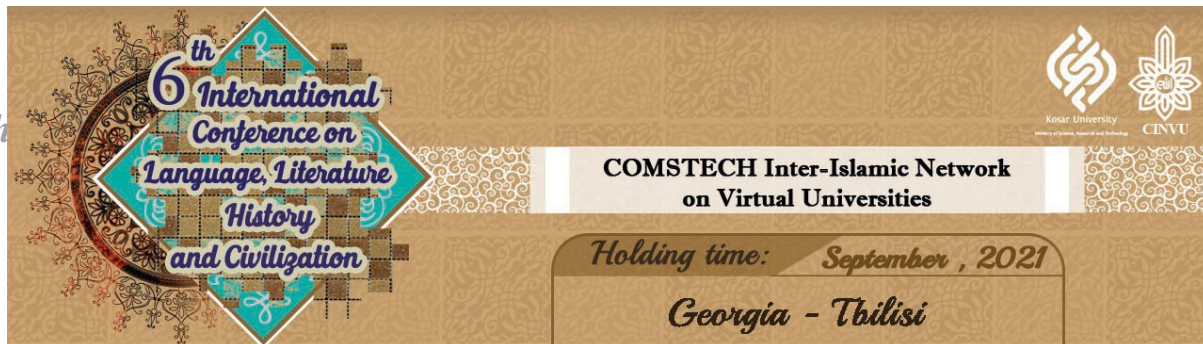
انقلاب، تربیت و بافت مذهبی، شناخت و باورهای دوره پهلوی از زن شایسته را دگرگون ساخت و جلوه دیگری از آن را به نمایش گذاشت. من زنده‌ام نمونه با ارزشی در به نمایش گذاشتن تحول تصور جنسیتی بانوان از یک بانوی شایسته در بستر انقلاب است. انقلاب و تحولات مذهبی جامعه بر مناسبات اجتماعی و ارتباط افراد تأثیر عمیقی بر جای گذاشت و این تحولات ارتباط افراد جامعه بر مبنای جنسیت را تحت الشعاع قرار داد. بنابراین کاربرد دو واژه خواهر و برادر در ارتباط با جنس مخالف نیز حاصل از تغییر در ارتباط‌های جنسیتی بود. این کاربرد در دوران اسارت در کتاب آباد به خوبی دیده می‌شود. در کتاب طحانیان نیز فصل مربوط به حضور آباد و همراهانش در اردوگاه عنبر با نام «همه خواهران من» نام گذاری شده است. از سوی استفاده از لقب برادر از سوی چهار دختر نشان از نوعی ارتباط عاطفی دارد. آن‌ها اسرا را پدر و برادران خود می‌دیدند. حضور و حمایت همه جانبه اسرا از آن‌ها در تمام فصل‌های مربوط به زندگی در اردوگاه به خوبی مشهود است.

در حقیقت استفاده از عناوینی چون پدر، خواهر و برادر برای افراد ناشناس در حقیقت نوعی ایجاد اشتراک و پیوند عاطفی- اجتماعی است که بر حسب شرایط به وقوع می‌پیوندد (محمدی اصل، ۱۳۸۹: ۷۲).

مباحث مربوط به دوران جنگ در کتاب من زنده‌ام نسبت به دو کتاب دیگر محدود است چرا که آباد در مهر ماه سال هزار و سیصد و پنجاه و نه و در روزهای آغاز جنگ اسیر شد. با این حال تفاوت‌های جنسیتی در قالب نقش و کنش در این اثر نیز قابل بررسی است. آباد در دوران قبل از اسارت به عنوان امدادگر در بیمارستان آبادان فعالیت و در تمام فعالیت‌های پشتیبانی جبهه شرکت می‌کرد. اما طحانیان و صادقی‌پور به عنوان رزمنده وارد جبهه شدند. (البته زنان به عنوان رزمنده نیز در جبهه حضور پیدا کرده‌اند اما به طور کلی این نقش برای مردان تعریف شده و از سوی دیگر شمار زنان رزمنده در برابر مردان بسیار محدود است. از سوی دیگر ممکن است در یک جامعه دیگر زنان نیز به عنوان نیروی نظامی وارد صحنه نبرد شده و این یک نقش یکسان برای زنان و مردان باشد ولی همانطور که گفته شد تفاوت جنسیتی تحت تأثیر باورهای اجتماعی و فرهنگی شکل می‌گیرد. و در جامعه ما این، یک نقش مورد قبول و پذیرفته شده برای زنان نیست.) بنابراین تفاوت جنسیت موجب تفاوت نقش شخصیت‌ها در موقعیت یکسان شده است.

کنش جنسیتی

برای بررسی و مقایسه آثار ابتدا هر اثر به سه دوره: کودکی تا جنگ، دوران جنگ و اسارت تقسیم شده سپس بر مبنای کنش جنسیتی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

دوران کودکی تا جنگ

به طور کلی می‌توان کنش‌های هر سه شخصیت را در دو دوره مجزای کودکی و نوجوانی مورد بررسی قرار داد. شخصیت‌ها بر مبنای تفاوت‌های جنسیتی کنش‌های متفاوتی دارند که حاصل جامعه‌پذیری متفاوت جنسیتی است. در حقیقت زندگی اجتماعی و هنجارهای آن در جریان جامعه‌پذیری عملکرد متفاوتی را برای دو جنس از دوره کودکی رقم می‌زند.

کودکی

کنش‌های این دوران شامل بازی‌ها و شیطنت‌های کودکانه است که بر مبنای تفاوت‌های جنسیتی در دو جنس، متفاوت است. جامعه‌پذیری جنسیتی به ما آموخته است که عروسک‌بازی و نشستن پای قصه‌ی مادر بزرگ‌ها کار دخترها است اما بازی‌های خطرناک و پرهیاهو مثل کشتی گرفتن کار پسرهاست. حتی شعرهای کودکانه نیز در دو جنس متفاوت است. «دخترها مجازند عروسک‌بازی کنند زیرا از این طریق یاد می‌گیرند که یک مادر چگونه باید از کودکش مراقبت و نگهداری کند. درحالی که بازی پسر بچه‌ها با عروسک یا مورد تقبیح قرار می‌گیرد یا در بهترین حالت مورد بی‌توجهی» (گروسی، ۱۳۹۵: ۵۳). بر این اساس کنش‌های جنسیتی متفاوت در دوران کودکی در جدول کنش‌های کودکی (شماره ۱) ارایه شده است.

«دیگر فرقی نمی‌کرد چه بازی‌ای. از تیر و کمان، هفت‌سنگ، چوب و پل گرفته تا کشتی و گل کوچیک» (دوست کامی، ۱۳۹۱: ۳۴).

کنش‌های دوران کودکی

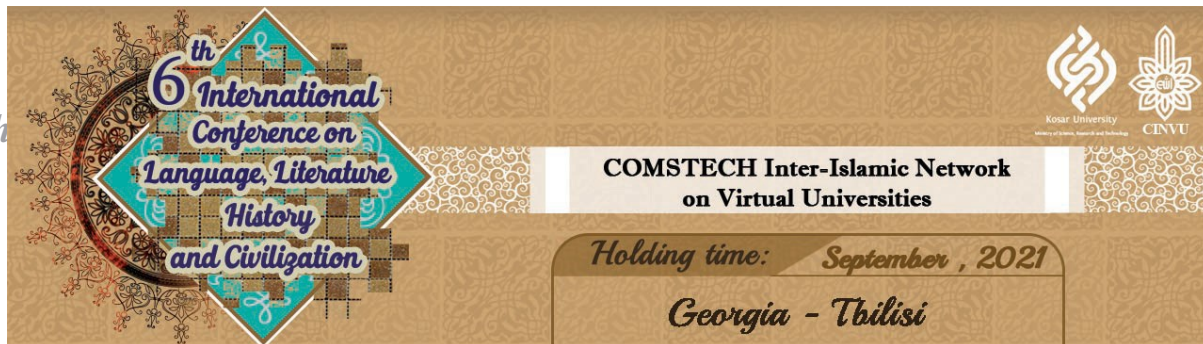
خواندن شعرهای کودکانه و نشستن پای قصه‌های بی‌بی مثل دختر شاه پریان	دخترانه / آباد
بازی‌های پسرانه: پل جفتک، هفت سنگ، توپ پلی، ماهی گرفتن، بازی با کندوهای زنبورها	پسرانه / طحانیان، صادقی پور

نوجوانی

در این دوران هر سه شخصیت در یک نقش یکسان یعنی دانش آموز انقلابی و مبارز فعالیت می‌کنند اما تفاوت‌های جنسیتی، عملکرد متفاوتی را در نقش یکسان برای آن‌ها رقم زده است. کنش‌های این دوره در دو بخش دسته‌بندی می‌شود: ۱- فعالیت‌های انقلابی و مدنی ۲- فعالیت‌های عادی و روزانه

۱- فعالیت‌های انقلابی و مدنی

هر سه شخصیت به عنوان مبارز انقلابی فعالیت کرده و پس از انقلاب نیز فعالیت‌های مدنی خود را ادامه می‌دهند. تفاوت فعالیت‌ها از منظر جنسیت قابل بررسی است. پس از انقلاب هر سه شخصیت دست به فعالیت زده و فقط یک دانش آموز نیستند اما شکل فعالیت‌ها متفاوت است و مبنای تفاوت، جامعه‌پذیری جنسیتی است. آباد در کلاس‌های اعتقادی و عرفان

کانون فتح شرکت می کند. انجمن اسلامی تشکیل داده و برای تأمین هزینه های آن بازارچه های خیریه برگزار می کند اما طحانیان در کلاس آموزش نظامی، نیروی گشت بسیج و فعالیت های آن شرکت می کند. صادقی پور نیز در گروه مقاومت مدرسه به تمرین آمادگی جسمی و کوهنوردی می پردازد. بنابراین هر سه در بستر انقلاب شخصیت هایی فعال هستند اما بر حسب تفاوت های جنسیتی فعالیت های متفاوتی دارند.

۲- فعالیت های عادی و روزانه

هریک از شخصیت ها در لابه لای خاطرات روزانه به وظایف و فعالیت هایی اشاره می کنند که از نظر جنسیتی قابل تفکیک و دسته بندی است. آباد به عنوان دختری نوجوان هنگام اوقات فراغت تابستان در کلاس هایی چون خیاطی یا آرایشگری شرکت می کند یا در خانه در نان پختن و خانه تکانی کمک می کند اما دو شخصیت پسر هنگام تعطیلات در مغازه پادویی کرده و در فعالیت های مردانه چون بنایی، کشاورزی و..... به خانواده کمک می کنند. نمونه ای این کنش های متفاوت در جدول کنش های نوجوانی ارائه شده است.

۲ کنش های نوجوانی

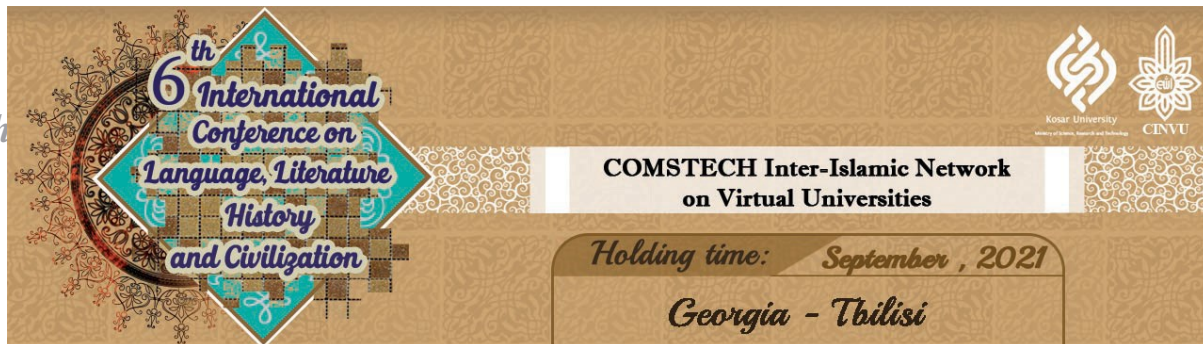
فعالیت های انقلابی و مدنی	مبارزه برای حجاب، شرکت در کلاس های اعتقادی کانون فتح، برگزاری بازارچه خیریه برای هزینه های انجمن اسلامی	دخترانه/آباد
فعالیت های عادی و روزانه	نان پختن، خانه تکانی کردن/ شرکت در کلاس آرایشگری و خیاطی	
فعالیت های انقلابی و مدنی	تشکیل گروه مقاومت در مدرسه، شرکت در اردوهای بسیج و شرکت در دوره های آموزش نظامی	پسرانه/طحانیان، صادقی پور
فعالیت های عادی و روزانه	پادویی در کله پزی و پارچه فروشی، بنایی، دامداری، کشاورزی و فروختن لاستیک	

دوران جنگ

همانطور که در بخش نقش جنسیتی اشاره شد؛ نحوه برخورد سه قهرمان با جنگ متفاوت است و در موقعیت یکسان بر مبنای تفاوت جنسیت نقش متفاوتی برعهده دارند و به تبع آن کنش های متفاوتی نیز از خود نشان می دهند

۳ کنش های دوران جنگ

دخترانه/آباد	نقش	امدادگر
پسرانه/طحانیان، صادقی پور	کنش	فعالیت در بیمارستان آبادان، تقسیم بندی دارو
	نقش	رزمنده

اعزام به جبهه، پاک سازی میدان نبرد، مبارزه	کنش	

دوران اسارت

در دوران اسارت هر سه شخصیت به عنوان اسیر نقش یکسانی را ایفا می کنند اما تفاوت های جنسیتی موجب کنش و عملکرد متفاوت آن ها در قالب نقشی واحد می شود. در این دوره کنش در دو بخش مورد بررسی قرار می گیرد:

۱- کنش اسرا: کنش اصلی اسرا در این دوره که از لحاظ تفاوت های جنسیتی حایز اهمیت است؛ مبارزه با رژیم بعث در روزهای اسارت است.

۲- کنش دشمن: عملکرد و کنش اصلی دشمن، شکنجه هایی است که از سوی آن ها در مورد اسرا اعمال می شود. مقایسه آثار نشان می دهد تفاوت های جنسیتی در نوع مبارزه اسرا و اعمال شکنجه از سوی دشمن نقش بسزایی دارد. دشمن برای شکنجه بانوان اسیر گذشته از روش های مشترک مانند: شکنجه با کابل و باتوم، غذای کم و بد، وضعیت نامناسب درمانی و ..... از روش هایی متفاوت از شکنجه مردان نیز استفاده می کند. این روش ها در بستر جامعه پذیری جنسیتی شکل گرفته و می تواند از جامعه ای به جامعه دیگر متفاوت باشد. مانند فحاشی و استفاده از الفاظ رکیک، محروم کردن زنان از لوازم بهداشتی که باعث بیماری و آزار اسرای زن می شود. ممنوع کردن چادر و آزار زنان به خاطر استفاده از آن. «... در دلم با خدا گفتم: خدایا حیا و نجابت من در پناه قدرت لایزال توست. فحاشی و ادای کلمات زشت برایشان تفریح بود. کاش می شد تن بعضی از کلمات لباس پوشانم تا از زشتی آن ها کم شود...» (آباد، ۱۳۹۳: ۲۳۳).

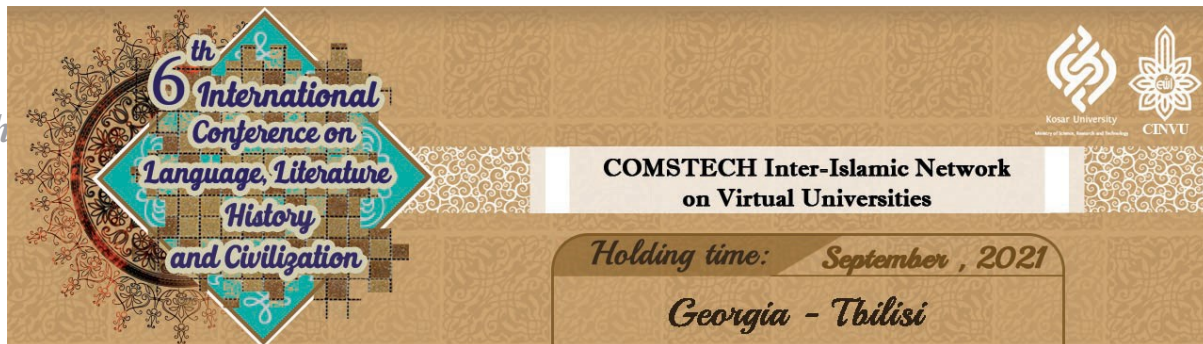
« دکتر بعد از این که متوجه نیاز ما شد پذیرفت که ماهانه مقدار محدودی نوار بهداشتی در اختیار ما قرار دهد به شرط این که نوار مستعمل را به جای نو تحویل بگیرد. شرایط بسیار سختی بود. جوراب هایمان در حکم وسیله بهداشتی دیگر کارگردشان را از دست داده بودند. گفتیم: لعنت بر شما که یک جو حیا و مردانگی ندارید» (همان، ۲۶۵).

« مدت ها با خودم کلنجار رفتم که این قسمت را بنویسم یا ننویسم اما بالاخره احساس ضرورت وفادار ماندن به خاطرات و آنچه که ثبت تاریخی این مظلومیت است، بر تردید من پیروز شد. رنج خاصی که در چنین شرایطی بر بانوان می رود و معمولاً از دیدها پنهان است باید بازگو می شد» (همان).

«همچنان از لوازم بهداشتی محروم بودیم لذا مریم هم سخت مریض شده بود و نیاز به متخصص زنان داشت» (همان، ۴۵۹).

یکی از شکنجه های مشترک و معمول برای زنان، تعرض و هراس آن ها از این موضوع است. تحمل برخوردهای رکیک و زنده دشمن و نگرانی از آسیب دیدن، در طول مدت اسارت زنان را شکنجه می دهد.

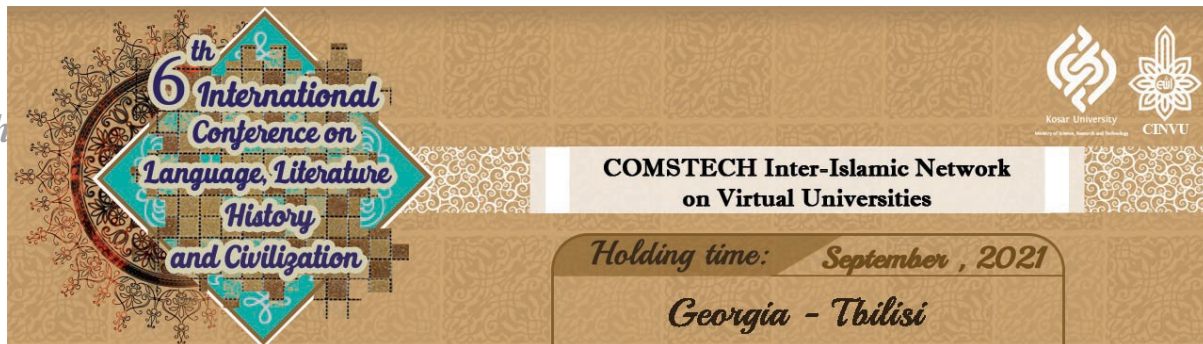
« محمودی رو کرد سمت یکی از دخترها و چیزی گفت. او هم یک مرتبه بی معطلی دستش را بالا برد و بی هوا خواباند زیر گوش محمودی!» (دوست کامی، ۱۳۹۳: ۳۷۴).

«مریم با چشمان معصوم و مضطرب کنار نشست و سعی می کرد با شوخی از کنار پیشنهاد و نگاه های کثیف آن ها بگذرد» (آباد، ۱۳۹۳: ۱۹۹).

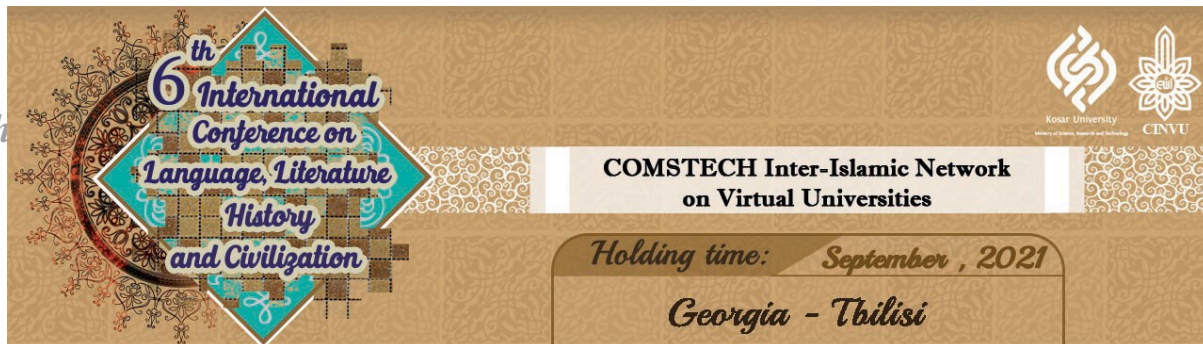
«بعد از آن شب همه خواب هایم به کابوس تبدیل شده بود. همان قدر که در بیداری می ترسیدم در خواب هم می ترسیدم» (همان، ۲۶۱).

از سویی مبارزه بانوان نیز در بخش هایی با مردان متفاوت است. اعتصاب غذا و برگزاری مراسم محرم از مهم ترین فعالیت های مشترک بین اسرای زن و مرد است. اما مهم ترین مبارزه بانوان، جنگ در راه حفظ حجاب است. این مبارزه از زندان امنیتی الرشید با قبول نکردن لباس های زندان شروع شده و با درخواست چادر و حفظ آن در اردوگاه ادامه می یابد. اهمیت آن به اندازه ای است که دشمن در برابر این نوع پوشش زنان بر شکنجه های خود افزوده و آن ها را در حلقه محاصره تنگ تری قرار می دهد: «هر چهار طرف قفسمان را با چوب های متراکم نی محصور کرده بودند و دورمان آغل کشیده بودند. حصار را طوری کشیده بودند که نه ما بتوانیم کسی یا چیزی را ببینیم و نه کسی بتواند قفس ما را ببیند» (همان، ۴۷۵). در آغاز اسارت نیز با زنان نظامی عراقی روبه رو می شویم که حجاب ندارند و دشمن از آن ها برای سخره گرفتن و تحقیر زنان ایرانی و نوع پوشش آن ها بهره می گیرد: «چهره های بزک کرده با موهایی سشوار زده. معلوم بود چندین ساعت وقت صرف آرایش کرده بودند.....مثل اینکه قرار بود ملکه زیبایی را از بین آن ها انتخاب کنند.....قیافه های آن را با این ها مقایسه کنید، به لباسها و فرم های آن نگاه کنید» (آباد، ۱۳۹۳: ۲۰۱ و ۲۰۲). بنابراین نقش کلیدی و تأثیر این نوع مقاومت از سوی زنان در برابر دشمن به خوبی مشهود است. این مبارزه نتیجه جامعه پذیری جنسیتی در بستر تحولات انقلاب و بافت مذهبی جامعه است. و ممکن است در یک جامعه غیر اسلامی محلی از اعراب نباشد. «...بلافاصله با چادرهای مشکی در حد فاصل قفس تا چاه فاضلاب که تنها مسیر ترددمان بود با افتخار شروع به قدم زدن کردیم.....مطمئن بودیم مانور دیروزمان با چادر مشکی که با هیجان و غرور برادرها و تعجب هیأت صلیب سرخ همراه بود، کار سرگرد صبحی را ساخته و یک شیخون بزرگ روحی-روانی به او و نوچه هایش وارد کرده است.» (همان، ۴۷۵-۴۷۳). «از همان روز اول لباس های راحتی زنانه آن ها را نمی خواستیم. هنوز همان لباس های روز اول را به تن داشتیم.....تن پوشی که ما را از نگاه عراقی ها محفوظ می داشت و به ما ابهت می داد.....» (همان، ۲۶۶). این مبارزه جنسیتی حاصل تأثیر هنجارهای اجتماعی بر معیارهای جنسیتی است و فرهنگ جنسیتی اسیر و دشمن عاملی است که دشمن بر مبنای آن افزون بر شکنجه های متداول که در اسارت نامه ها بارها به آن اشاره شده است، به شکل متفاوتی اسیران زن را آزار می دهد. مجموعه کنش های اسرا و دشمن که بر اساس تفاوت های جنسیتی، مختص اسارت بانوان شناخته می شود در جدول کنش های دوران اسارت ارایه شده است.

عکس‌های دوران اسارت

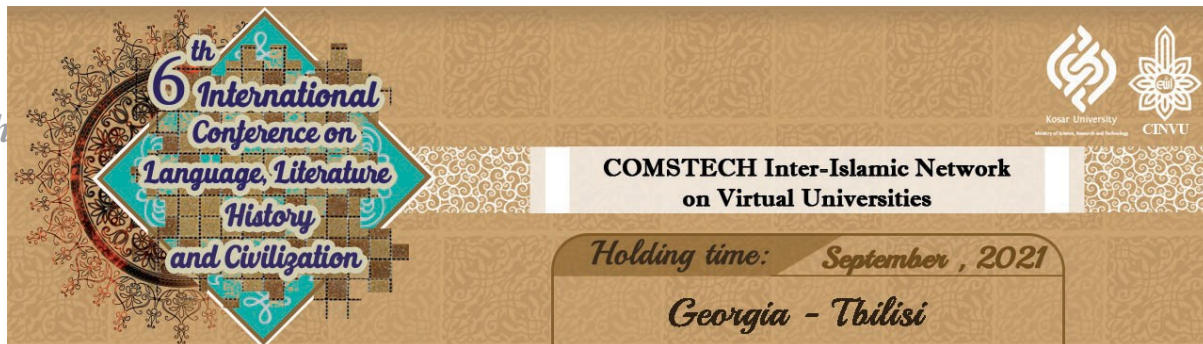
کنش‌های اسرا	حفظ حجاب، پرهیز از برخورد با نامحرم، بی‌اعتنایی به مزاحمت بعضی‌ها
کنش‌های دشمن	فحش و ناسزاهای رکیک، کمبود وسایل بهداشتی، ممنوعیت چادر، شکنجه‌دادن اسرا در برابر چشم بانوان

نتیجه

جنسیت در جوامع انسانی ظهور و بروز یافته و در هر جامعه بر مبنای باورهای و هنجارهای فرهنگی و اجتماعی آن، وجوه مختلف زندگی انسان‌ها از جمله نقش‌ها و کنش‌های آن‌ها را تحت الشعاع قرار می‌دهد. پژوهشگران به بررسی این عامل و بازتاب این امر در حوزه‌های مختلف اعم از آثار کودک و نوجوان و رمان پرداخته‌اند. ادبیات کودک در این میان یکی از عرصه‌های تجلی این نوع آثار پژوهشی است. آثار پژوهشی نگاشته شده در این حوزه منجر به شناخت بهتر از تفاوت‌های جنسیتی و نقش آن در شکل‌گیری نقش‌ها و کنش‌های اجتماعی می‌شود؛ اما اثر حاضر به بررسی عامل جنسیت و تاثیر آن در نقش‌ها و کنش‌های اجتماعی در اسارت‌نامه‌ها می‌پردازد. می‌توان گفت که اسارت‌نامه آیینیه نمایش این تأثرات است و بررسی آن منجر به شناخت تفاوت‌های جنسیتی در نقش‌ها و کنش‌های متفاوت در قالب اسیر و دشمن است که به سبب نوع خاطره ارتباط نزدیکی با عالم واقع دارد.

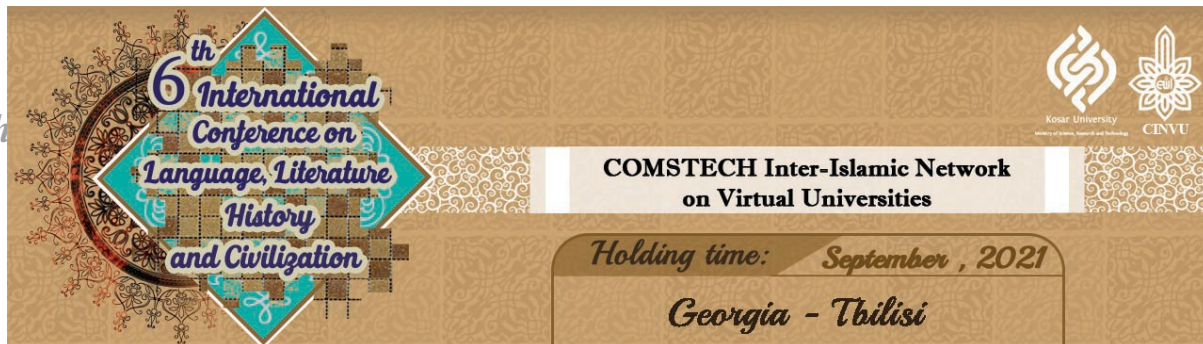
بر مبنای بررسی سه اثر ذکر شده می‌توان محتوای آن‌ها را به دو دوره قبل از اسارت و اسارت تقسیم کرد. در دوره قبل از اسارت هر سه شخصیت فصل‌هایی را به توصیف خانواده و جامعه زندگی خود اختصاص داده‌اند. تحلیل این بخش از هر سه اثر نمایانگر نقش‌های تثبیت شده جنسیتی برای افراد به تفکیک مرد و زن بودن است. در دوران انقلاب هر سه شخصیت در نقش یک مبارز کنش‌های متفاوتی دارند که حاصل باورهای جنسیتی است. نحوه ورود آن‌ها به جبهه و اسارت نیز حاصل این تفاوت‌هاست. در دوره اسارت افراد در قالب نقش یک اسیر در مبارزات نیز کنش‌های متفاوتی برای مبارزه برمی‌گزینند که این تفاوت حاصل باورها و شرایط متفاوت افراد از منظر جنسیت است. این عامل قوی عملکرد دشمن را نیز تحت الشعاع قرار داده و شاهد کنش‌های جنسیتی متفاوتی از سوی آن‌ها برای شکنجه اسرا هستیم. بر این اساس می‌توان گفت که اسارت‌نامه‌ها قطعات یک جورچین بزرگ از جامعه اسارت هستند و جنسیت نیز عاملی کلیدی در شناخت وجهی از این جامعه است و مقایسه آثار نیز نشان‌دهنده وجود بافت جنسیتی در نقش‌ها و کنش‌های افراد این جامعه و ارتباط متقابل جنسیت و هنجارهای اجتماعی در شکل‌دهی به جامعه است.

منابع و مآخذ

- آباد، معصومه، ۱۳۹۳، من زنده‌ام، چ پنجاهم، تهران، بروج.
- اسلام، علیرضا، نوروزی، زینب و نظری، فاطمه، ۱۳۹۲، تحلیل جامعه‌شناختی جنسیت در داستان نامه‌هایی به آقا غوله، *مطالعات ادبیات کودک*، شماره اول، صص ۱-۲۰.
- پورگیو، فریده و ذکات، مسیح، ۱۳۸۹، بررسی نقش‌های جنسیتی در خاله سوسکه، *مجله مطالعات ادبیات کودک*، شماره دوم، صص ۲۷-۴۳.
- دوست‌کامی، فاطمه، ۱۳۹۱، سرباز کوچک امام (خاطرات آزاده مهدی طحانیان)، تهران، پیام آزادگان.
- ذاکری، طاهره و محمدابراهیمی جهرمی، زینب، ۱۳۸۹، مطالعه تفاوت‌های نوشتاری در آثار نویسندگان معاصر با توجه به متغیر جنسیت، *مجله زن در فرهنگ و هنر (پژوهش زنان)*، شماره ۳، صص ۲۳-۳۷.
- روسک، جوزف و وارن، رولند، ۱۳۶۹، مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی، ترجمه بهروز نبوی و احمد کریمی، چ ۳، تهران، کتابخانه فروردین.
- سفیری، خدیجه و ایمانیان، سارا، ۱۳۹۲، جامعه‌شناسی جنسیت، چ دوم، تهران، جامعه‌شناسان.
- سنگری، محمدرضا، ۱۳۸۹، ادبیات دفاع مقدس، تهران، بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس.
- صادقی‌پور، مصطفی، ۱۳۹۳، کیکاووس، اصفهان، ستارگان درخشان.
- عضدانلو، حمید، ۱۳۸۴، آشنایی با مفاهیم اساسی جامعه‌شناسی، تهران، نشرنی.
- قلزم، زهره، ۱۳۹۴، جنسیت در رمان فارسی (نقد و بررسی نقش‌های جنسیتی چند رمان نوجوان برگزیده دهه ۸۰)، چ اول، تهران، بامداد نو.
- کراچی، روح‌انگیز، ۱۳۹۴، چگونگی تأثیر جنسیت بر ادبیات، *مجله زن در فرهنگ و هنر (پژوهش زنان)*، شماره دوم، صص ۲۲۳-۲۴۱.
- کوئن، بروس، ۱۳۷۸، مبانی جامعه‌شناسی، ترجمه و اقتباس غلامعباس توسلی و رضا فاضل، چ دهم، تهران، سمت.
- گرت، استفانی، ۱۳۸۰، جامعه‌شناسی جنسیت، چ اول، ترجمه کتیون بقایی، تهران، نشر دیگر.
- گروسی، سعیده، ۱۳۹۵، جنسیت، جامعه و جامعه‌شناسی، چ اول، تهران، جامعه‌شناسان.
- گیدنز، آنتونی، ۱۳۷۶، جامعه‌شناسی، ترجمه منوچهر صبوری، چ سوم، تهران، نشر نی.
- محمدی‌اصل، عباس، ۱۳۸۹، جنسیت و زبان‌شناسی اجتماعی، چ اول، تهران، گل آذین.
- مقصودی، سوده، ۱۳۸۳، نقش زن در داستان کودکان، زن در توسعه و سیاست، شماره سوم، صص ۴۱-۵۵.
- نرسیان، امیلیا، ۱۳۸۳، مردم‌شناسی جنسیت، تهران، افکار.
- ولی‌زاده، وحید، ۱۳۸۷، جنسیت در آثار رمان‌نویسان زن ایرانی، نقد ادبی، شماره اول، صص ۹۱-۲۲۴.
- هولمز، ماری، ۱۳۸۹، جنسیت و زندگی روزمره، چ اول، تهران، نقد افکار.

Hoy.M.B(2008).Socialization. Social Sciences. Edited by: EDS: William. A. Darity Jr. 2nd.
جامعه‌شناسی، سعيده، ۱۳۹۵، جنسيت، جامعه و جامعه‌شناسی، چ اول، تهران: جامعه‌شناسان.